

Araştırma/Research Article

Elazığ İl Merkezinde Yaşayan Evli Kadınların İstemli Düşük Yapmak Amacıyla Uyguladıkları ve Bildikleri Geleneksel Yöntemler**Feyza (Nazik) Sevindik^{1*}, Yasemin Açık², Canan Gülbayrak³, Deniz Akgün⁴**¹Fırat Üniversitesi Elazığ Sağlık Yüksekokulu, ²Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD, Elazığ, ³Hıfzısıha Müdürlüğü, İstanbul, ⁴Sağlık Müdürlüğü, Batman.

*Feyza Sevindik, Fırat Üniversitesi Sağlık YO, Elazığ. feyzasevindik@hotmail.com

Kor Hek 2007; 6 (5): 321-324

Özet: Bu çalışma Elazığ il merkezinde yaşayan evli kadınların istemli düşük yapmak amacıyla uyguladıkları ve bildikleri geleneksel yöntemleri belirlemek amacı ile yapılmıştır. Elazığ il merkezinde yaşayan 15 yaş üstü ve evli 67500 kadını temsilen 426 kadın seçilmiştir. Tekrarlayan ziyaretlerle 417'sine ulaşılmıştır. Araştırmaya alınan kadınların ortalama yaşları; 36,39±10,26, ilk gebelik yaşı 19,96±4,99, ilk doğum yaşları 20,02±6,05'tir. Ortalama gebelik sayıları 3,61±2,56, istemli düşük sayıları 0,32±0,04'tür. İstemli düşük yapan kadın oranı %18,2'dir. Kadınların %93,0'ı geleneksel herhangi bir düşük yapma yöntemini bildiğini, %19,7'si ise kullandığını ifade etmiştir. Tüm kadınların; %14,9'u ağır eşya/un torbası kaldırdıklarını, %8,2'si gripin, aspirin içtiklerini, %11,3'ü yüksek bir yerden sallanarak atladıklarını veya ip atladıklarını, %4,8'i rahim içine tavuk teleği, kibrit çöpü, örgü şişi, serum hortumunu soktuklarını, %3,6'sı ebeğümeci veya patlıcan kökünü rahim ağzına soktuklarını, %2,6'sı kinin, kına veya ebeğümeci kaynatıp içtiklerini, %3,1'i karında sancıları başlayınca saman yada maydanozla sütü kaynatıp buğusuna oturdıklarını, %10,8'i kilim silkelediklerini belirtmişlerdir. Kadınların eğitim düzeyi düşüktüğü geleneksel çocuk düşürme yöntemi kullanma oranları artmaktadır (p=0,001). Bu tehlikeli yöntemlerin kullanımını azaltmak için; halkın eğitilmesi, aile planlaması hizmetlerinden faydalanmanın artırılması, istenmeyen gebeliklerin önlenmesi sağlanmalıdır.

Anahtar Kelime: düşük, evli kadın, geleneksel yöntemler**Traditional Methods which are Known and Applied in order to Achieve Voluntary Abortion by Married Women Living in Elazığ.**

Abstract: This study have been performed in order to describe traditional methods which are known and applied for achieving voluntary abortion by married women living in downtown of Elazığ. 426 women have been selected rely on the fifteen years old and married by the representative 67500 living women in the downtown Elazığ. It has been reached to 417 women at repetitive visits. Mean age of women is 36,39±10,26, first pregnancy years are 19,96±4,99, first birth age is 20,02±6,05. Numbers of avarage pregnancy are 3,61±0,12, numbers of voluntary abortion is 0,32±0,04. Voluntary abortion rate is %18,2. %93 of women have stated that they know at least one traditional abortion method, and %19,7 of women declared that they used traditional abortion methods. %14,9 of them stated that they lift a heavy furniture or goods, while %8,2 drink flu drug and aspirin, %11,3 jump rope and jump by shaking from high where, %4,8 put a poultry quill, matchstick and knitting needle into uterus, %3,6 put a mallow or aubergine root into uterus servicks, %2,6 drink a boiled quinine henna and mallow, %3,1 sit into vapour of boiled straw or parsley by milk during stomachache, and %10,8 shake a carpet. As education level of women decrease, usage of traditional abortion methods increase (p=0,001). In order to decrease the use of these unsafe methods, public education, increasing usage of family planning services, and prevention of unwanted pregnancies should be obtained.

Keywords: abortion, married woman, traditional methods**GİRİŞ**

Her toplumun kendine özgü, sağlık ve hastalıkla ilgili inanç ve uygulamaları vardır (1). Türkiye çok eski çağlardan beri çeşitli uygarlıkların kurulduğu, bu nedenle zengin folklorla sahip bir ülkedir (2). Modern tıptaki olağanüstü gelişmelere rağmen bu folklorlarda da geleneksel sağlık uygulamaları yaygın olarak kullanılmaktadır (3). Geleneksel sağlık uygulamaları; toplumun inanç, gelenek, değer ve kültürleri ile ilgili yaptıkları tıbbi uygulamalardır. Daha iyi sağlık bakımı verebilmek için toplumun kültürel yapısının bilinmesi topluma hizmet götürmede göz önüne alınması gereken bir unsurdur (4). Çocuk düşürmek amacı ile yapılan geleneksel uygulamalar da Anadolu'da yaygın olarak kullanılmaktadır ve halk

sağlığı açısından oldukça önemlidir (5). Anne ölümlerinin % 13'ünden sağlıksız ortamlarda yapılan ve güvenli olmayan düşüklerin sorumlu olduğu düşünülmüşse olayın önemi ortaya çıkmaktadır (6). Geleneksel çocuk düşürme yöntemleri eğitim seviyesi ve sosyoekonomik düzeyi düşük gruplarda daha fazla görülmektedir. Yine sağlık hizmetlerine ulaşabilme, bu hizmetlerden faydalanılması uygulamaları etkileyen diğer faktördür (2). Bu yöntemlerin uygulanma nedenleri ise; istenmeyen gebelikler, eğitim ve hizmet sunumundaki eksiklikler nedeniyle kadınların bu uygulamaları aile planlaması yöntemi olarak kullanmasından kaynaklanmaktadır (7).

Bu nedenle; özellikle toplumla birebir iletişim içerisinde olan birinci basamak sağlık profesyonellerine önemli görevler düşmektedir (2).

Topluma yönelik sağlık hizmetlerini planlamada; sağlık personelinin toplumun bu tür uygulamalarını tanımları, bireylerin sağlık davranışlarını etkileyebilecek kültürel özellikleri göz önünde tutmaları gerekmektedir (2, 8). Bunu yapmaları, verecekleri hizmetin etkinliği açısından büyük öneme sahiptir. Bu yöntemlerin kullanımı; aile planlaması danışmanlık ve hizmet sunumunun yaygınlaştırılması ile azaltılabilir.

Doğudaki illerde geleneksel çocuk düşürme yöntemlerinin daha yaygın olabileceği düşüncesi araştırmacıları bu çalışmaya yönlendirmiştir. Bu çalışmada; Elazığ ili doğurgan çağdaki evli kadınların, doğurganlık özelliklerinin saptanması, gebeliği sonlandırmak için herhangi bir geleneksel yöntem bilme ve uygulama durumlarının tespit edilmesi amaçlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Bu araştırma tanımlayıcı nitelikte bir çalışmadır. Araştırmanın evrenini Elazığ kent merkezi'nde yaşayan evli 67500 kadın oluşturmaktadır (10). Örneklem; %95 güven aralığında, geleneksel yöntem kullanma oranı %20 alınarak;

$$n = (N \cdot t^2 \cdot p \cdot q) / (D^2 (N-1) + t^2 \cdot p \cdot q)$$

formülü ile ($p=0,20, t=2,59$) hesaplanarak 426 kadın seçilmiştir. Rastgele yöntemle dört sağlık ocağı bölgesi seçilmiştir. Kadınlara araştırmacılar tarafından 2004 yılı 1 Nisan-31 Mayıs tarihleri arasında, ev ziyaretlerinde yüz yüze görüşme yöntemi ile demografik özellikler, doğumsal özellikler ve düşükle ilgili geleneksel yöntemleri sorgulayan anket formu uygulanmış ve 417 kadına ulaşılmıştır. Cevaplılık oranı %97,9'dur. Kadınlara anketten önce çalışmanın amacı açıklanarak yazılı onayları alınmıştır.

Veriler SPSS paket programına kaydedilerek, istatistiki analizler ve değerlendirmeler bu program aracılığı ile yapılmıştır. İstatistiksel analizlerde yüzdelik, ortalama, kıkare ve t testleri kullanılmıştır. Ortalamalar standart sapmalar ile beraber verilmiştir.

BULGULAR

Araştırma kapsamına alınan kadınların ortalama yaşları $36,3 \pm 10,2$ 'dir. Kadınların %15,1'i çalışmaktadır; çalışan kadınların %76,2'si kadrolu işçi/memur statüsündedir. Katılımcı kadınların eşlerinin; %37,9'u ilköğretim mezunu ve %58,5'i memurdur (Tablo 1).

Kadınların ortalama evlenme yaşları $19,5 \pm 3,3$, ilk gebelik yaşları $19,9 \pm 4,9$, ilk doğum yaşları $20,0 \pm 6,1$ 'tir. Kadınların ortalama gebelik sayıları $3,6 \pm 2,5$, çocuk sayıları $2,6 \pm 1,6$, ölü doğum sayıları $0,23 \pm 0,08$, istemli düşük sayıları $0,32 \pm 0,04$, kendiliğinden düşük sayıları ise $0,29 \pm 0,03$ 'tür. Kadınların doğurganlık özellikleri Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 1. Çalışmaya alınan kadınların demografik özellikleri

Değişkenler	N	%
Medeni Durum (n=417)		
Evli	392	94
Eşi ölmüş ya da eşinden ayrı	94	6
Eğitim Düzeyi (n=417)		
Okul mezunu değil	99	23,7
İlköğretim mezunu	182	43,6
Lise mezunu	89	21,3
Üniversite mezunu	47	11,3

Tablo 2. Çalışmaya alınan kadınların doğurganlık özellikleri (n=417)

Değişkenler	N	%
Ölü Doğum		
Var	68	16,3
Yok	349	83,7
İstemli Düşük		
Var	76	18,2
Yok	341	81,8
Kendiliğinden Düşük		
Var	86	20,6
Yok	331	79,4
Yaşayan Çocuğa Sahip Olma		
Var	394	94,5
Yok	23	5,5

Tablo 3. Çalışmaya alınan kadınların bildikleri geleneksel çocuk düşürme yöntemleri (n = 417)

Bilinen Geleneksel Çocuk Düşürme Yöntemleri*	N	%
Ağır eşya ve/veya un torbası kaldırma	371	89,0
Yüksek bir yerden sallanarak atlama/ip atlama	331	79,4
Halı, kilim silkeleme	326	78,2
Gripi ve/veya aspirin içme	217	52,0
Karnın üzerine taş, kanepa ayağı veya piknik tüpü koyma	126	30,2
Rahim içine tavuk teleği/kibrit çöpü/ serum hortumu/çuvaldız/şiş sokma	172	41,2
Karına havanla şişe vurma	101	24,2
Ebe gümesi veya patlıcan kökünü rahim ağzına sokma	81	19,4
Saman ve/veya maydanozla sütü kaynatıp buharına oturma	78	18,7
Kinin/kına/ebegümesi kaynatıp içme	47	11,3
Soğan kabuğu kaynatıp içme	19	4,6
Aspirin veya sabunu rahim ağzına sokma	7	1,7
Elle kasıkları yukarıya kaldırıp masaj yapma veya belini çekme	5	1,2

*Kadınlar birden fazla yöntemi bilmektedir.

Tablo 4. Çalışmaya alınan geleneksel yöntem uygulayan kadınların uyguladıkları geleneksel çocuk düşürme yöntemleri (n=82)

Uygulanan Geleneksel Çocuk Düşürme Yöntemleri*	N	%
Ağır eşya ve/veya un torbası kaldırma	62	75,6
Halı, kilim silkeleme	47	57,3
Saman ve/veya maydanozla sütü kaynatıp buharına oturma	45	54,9
Yüksek bir yerden sallanarak atlama/ip atlama	47	57,3
Gripi veya aspirin içme	34	41,5
Karnın üzerine taş,kanepa ayağı veya piknik tüpü koyma	20	24,4
Rahim içine tavuk teleği/kibrit çöpü/ serum hortumu/çuvaldız/örgü şişi sokma	15	18,3
Karına havanla şişe vurdurma	12	14,6
Ebe gümesi veya patlıcan kökünü rahim ağzına sokma	13	15,9
Kinin/kına/ebegümesi kaynatıp içme	13	15,9
Soğan kabuğu kaynatıp içme	10	12,2
Aspirin veya sabunu rahim ağzına sokma	1	1,2
Elle kasıkları yukarıya kaldırıp masaj yapma veya belini çektirme	1	1,2

* Birden fazla yöntem uygulanabilmiştir.

Tablo 5. Çalışmaya alınan kadınların eğitim durumlarına göre herhangi bir geleneksel çocuk düşürme yöntemi uygulama durumlarının dağılımı

Kadınların Eğitim Durumu	Geleneksel Çocuk Düşürme Yöntemi Kullanma Durumu					
	Kullanan		Kullanmayan		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Herhangibir okul mezunu olmayan	39	39,4	60	60,6	99	100
İlköğretim mezunu	38	20,9	144	79,1	182	100
Lise Mezunu	3	3,4	85	96,6	89	100
Üniversite mezunu	2	4,3	45	95,7	47	100
TOPLAM	82	19,7	335	80,3	417	100

 $\chi^2 = 46.58$ sd = 3 p = 0.0001

Çalışmamızda çocuk düşürmek için herhangi bir geleneksel yöntem bilen kadın oranı %93,0; bu yöntemlerden herhangi birini uygulayan kadın oranı ise %19,7'dir. Kadınların çocuk düşürmek amacı ile bildikleri geleneksel yöntemler Tablo 3'te; geleneksel yöntem uygulayan kadınların uyguladıkları geleneksel yöntemler Tablo 4'te verilmiştir.

Çalışmamızın sonuçlarına göre herhangi bir okul mezunu olmayan kadınların % 47'si hayatının herhangi bir döneminde geleneksel çocuk düşürme yöntemlerinden birisini kullanmıştır. Sonuçlar Tablo 5'te gösterilmiştir. Geleneksel çocuk düşürme yöntemi uygulayanların % 76,2'si kadrolu işçi veya memurdur.

Çalışmaya alınan kadınların % 93,0'ı geleneksel çocuk düşürme yöntemlerinden herhangi birini bilmektedir; % 19,7'si (82 kadın) ise hayatının herhangi bir döneminde bu yöntemlerden herhangi birini uygulamıştır.

TARTIŞMA

Çalışma kapsamına alınan kadınların yaş ortalamaları $36,4 \pm 0,5$ 'dir. %84,9'u ev hanımı ve %23,7'si herhangi bir okul mezunu değildir. Türkiye'de kadınlar arasında okuma yazma bilme oranı artmasına karşın hala kadınların %21,8'i okuma yazma bilmemekte ya da herhangi bir okul mezunu değildir (9). Bu da kadınların eğitime yönelik pozitif ayrımcılığın yapılması gerektiğini düşündürmektedir. Çalışmaya alınan kadınların evlenme yaşları $19,5 \pm 0,2$ 'dir. Türkiye'de 2003 TNSA sonuçlarına göre evlenme yaşının 20 ile 24 yaş

grubunda 20 yaş olması, çalışmamızla paralellik göstermektedir. Adölesan dönemdeki evlilikler azalmasına karşın bu yaş grubunun %12'si evlidir (9). Anne ölümleri açısından bu dönem oldukça önemlidir. Çalışmaya alınan kadınların çocuk sayıları $2,6 \pm 0,1$ 'dir. 2003 TNSA verilerine göre Türkiye'de ortalama çocuk sayısı 2,2' dir. Bu rakam Doğu Anadolu bölgesinde 3,65'tir (9). Elazığ verileri Türkiye verilerinden kötü, Doğu Anadolu Bölgesi verilerinden iyidir. Bu Elazığ ilinde verilen üreme sağlığı hizmetlerinin daha iyi olduğunu düşündürmektedir.

Çalışmaya alınan kadınlarda ölü doğum oranı %16,3, istemli düşük oranı %18,2, kendiliğinden düşük oranı % 20,6 olarak bulunmuştur. 2003 TNSA verilerine göre Türkiye'de kendiliğinden düşük oranı % 20; istemli düşük oranı % 24 ve ölü doğum oranı % 4'tür (9). Bizim çalışmamızda elde ettiğimiz ölü doğum oranı verileri daha yüksektir. Türkiye genelinde yapılan çalışmalarda üreme sağlığı ile ilgili bu istatistiklerin daha iyi çıkması temel sağlık hizmetlerinin yetersizliğinden ziyade bölgenin sosyo-kültürel ve fizik yapısı ile açıklanabilir. Temel sağlık hizmeti veren kuruluşların kadının içinde bulunduğu toplumsal yapıyı da göz önünde bulundurmaları gerekmektedir.

Çalışmaya katılan kadınların % 93'ü geleneksel çocuk düşürme yöntemlerinden herhangi birini bilirken (%19,7)si bu yöntemlerden herhangi birini uyguladığını belirtmiştir. En çok bilinen (%89,0) ve uygulanan yöntem (%14,9) ağır eşya veya un torbası kaldırma'dır. Yüksek bir yerden sallanarak atlama veya ip atlama en çok biline diğer yöntemdir (%79,4). Bu yöntemin uygulanma oranı ise (%8,2)dir. Bilinen diğer yöntemler bilinme yüzdesine göre; halı veya

kilim silkeleme (%78,2), gripin veya aspirin içme (%52,0), karının üzerine taş, kanepa ayağı veya piknik tüpü koyma (%30,2), rahim içine tavuk teleği, kibrit çöpü, serum hortumu, çuvaldız veya örgü şişi sokma (%41,2), karına havanla şişe vurdurma (%24,2), ebegümeci veya patlıcan kökünü rahim ağzına sokma (%19,4), saman ya da maydanozla sütü kaynatıp buharına oturma (%18,7), bitki kaynatıp içme (%11,3), soğan kabuğu kaynatıp içme (%4,6), aspirin veya sabun rahim ağzına sokma (%1,7)'dir. Bu yöntemleri uygulayan kadınların uygulama oranları Tablo 4'de verilmiştir. Sonuçlarımız bu konuda yapılan diğer çalışmalarla benzerdir (7,12). Güngör ve arkadaşlarının Elazığ'da yapmış oldukları çalışmada kadınların en çok bildikleri üç yöntem ağır kaldırma, yüksekte atlama ve rahime yabancı cisim sokmadır (11). Polat, Sivas -Ulaş'ta halk hekimliği ile uygulamalarını incelediği çalışmasında, uygulanan bu yöntemlere ek olarak yün boyası içme, yabani çilek kaynatıp içme, çıra ile rahmi kurcalama gibi uygulamalar olduğunu belirtmiştir (13). Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün yapmış oldukları niteliksel çalışmada elli beş kadından iki tanesi çocuk düşürmek için geleneksel olarak gripin ve aspirin içip, yüksekte atladıklarını belirtmişlerdir (5). Nations ve arkadaşları Brezilya'da yaptıkları çalışmada kadınların bitkisel ilaçlar hazırlayıp içtiklerini saptamışlar ve bu tip uygulamaları bölgedeki çocuk aldırma yasalarının katılığına bağlamışlardır (14). Ülkemizde ise 1983 yılında çıkarılan 2827 nolu Aile Planlaması yasasına göre onuncu haftaya kadar olan gebeliklerde isteğe bağlı olarak gebeliğin sonlandırılabilmesine karşın çoğu sağlıklı zararlı olan geleneksel çocuk düşürme yöntemlerinin kullanım oranı fazladır. Bu Türk toplumunun inanç, gelenek ve değer sistemlerini; geleneksel uygulamaların kuşaktan kuşağa aktarımını göstermektedir. Bunun yanında sağlık hizmetlerine ulaşamama, maddi imkansızlık ya da başka nedenlerle doktora gidemeyen kırsal toplum çareyi geleneksel uygulamalara başvurmakta aramış olabilir (7). Kadınlara geleneksel ya da tıbbi yöntemlerle çocuk düşürmenin bir aile planlaması yöntemi olmadığı vurgulanmalı, eğitim ve aile planlaması hizmet talep açığı kapatılmalıdır.

Çalışmaya katılan kadınların mesleklerine göre herhangi bir geleneksel çocuk düşürme yöntemi uygulama durumları incelendiğinde aradaki sonuç anlamsız bulunurken; eğitim düzeyi ile herhangi bir geleneksel yöntem uygulama arasında anlamlı ilişki bulunmuştur ($p=0.001$). Eğitim düzeyi azaldıkça geleneksel yöntem kullanma duruma artmaktadır. Sonucumuz diğer çalışmalarla benzerdir. Tortumluoğlu ve arkadaşları kırsal alanda yaşlılarda yaptıkları çalışmada eğitim düzeyinin düştükçe yapılan geleneksel uygulamaların arttığını bulmuşlardır (2). Eğitim seviyesi düşük olan kişiler sağlık kuruluşlarından nasıl faydalanacağını bilememekte ve ulaşamamaktadır. Kadınların eğitiminin sağlık sorunlarının çözümündeki yeri oldukça önemlidir.

Sonuç olarak; Elazığ ilinde yaşayan evli kadınlar geleneksel çocuk düşürme yöntemlerini yüksek

oranlarda kullanmaktadırlar. Gebeliklerini geleneksel çocuk düşürme yöntemi ile sonlandıran kadınların özelliklerinin bilinmesi ve istenmeyen gebeliklerin önlenmesi sağlanmalıdır. Kadının sağlık düzeyini iyileştirmeye yönelik programlarda sağlığı olumsuz etkileyen toplumsal alışkanlıklar ve sosyokültürel etkenlerle mücadele edilmelidir. Bu mücadelede aile bireyi ve aile yapısının kadın üzerindeki etkisi göz önüne alınarak yaşlı kuşağa öncelik verilmelidir. Sağlıkla ilgili olumsuz uygulamaların düzeltilmesi hususunda sektörler arası işbirliğine gidilmelidir.

Aile planlaması eğitim programları halka yönelik olarak; ulaşılabilir karşılanabilir özellikte olmalıdır. Özellikle birinci basamakta görev yapan hekim, hemşire ve ebenin hizmet içi eğitimlerinde toplumun bu ihtiyacı göz önünde tutulmalıdır. Aile planlaması eğitimlerinde eğitimsiz, az eğitilmiş kadınlara öncelik tanınmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Jain S, Agrawal S. Perception of Illness and Health Care Among Bhils: A Study of Udaipur District in Southern Rajasthan. *Stud. Tribes Tribals* 2005; 3 (1): 15-19.
2. Tortumluoğlu G, Karahan E, Bakır B, Türk R. Kırsal Alandaki Yaşlıların Yaygın Sağlık Problemlerinde Başvurdıkları Geleneksel Uygulamalar, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi ISSN: 1303-5134. www.insanbilimleri.com Erişim Tarihi: 08.06.2004.
3. Shaikh BT, Hatcher J. Complementary and Alternative Medicine in Pakistan=Prospects and Limitations. *Evid based Complement Alternat Med* 2005;2 (2): 139-142.
4. Henkle JO, Kennerly SM. Cultural Diversity: a Resource in Planning and Implementing Nursing Care. *Public Health Nurs* 1990;7: 145-149.
5. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Mart 2003, Niteliksel Araştırma: Gebeliği Önleyici Yöntemler ve İstemli Düşükler.
6. Bilgel N. Halk Sağlığı Bakışıyla Ana Çocuk Sağlığı. Bursa: Güneş-Nobel Tıp Kitabevi, 1997: 11-112.
7. Bayık A, Bahar Z. Doğurgan Çağdaki Kadınların geleneksel Uygulamalarına İlişkin Bir Çalışma. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi* 1985; 1: 1-11.
8. Spector R. Culture Concepts of Womens Health and Health Promoting Behaviors. *JOGNN* 1995: 241-245.
9. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2003. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı ve Avrupa Birliği, Ankara, Türkiye.
10. Eren N. Ankara İli Yenimahalle İlçesine Bağlı Sincan Bucağında Geleneksel Hekimlik Uygulamaları Konusunda Bir Araştırma Raporu, 1971.
11. Güngör Y, Oğuzöncül F, Güngör L, Açıık Y. Elazığ Devlet Hastanesi Aile Planlaması Polikliniğine İsteyerek Düşük Yapmak İçin Başvuran Kadınların Gebeliği Sonlandırmaya Yönelik Uyguladıkları Geleneksel Yöntemler ve Doğurganlık Özellikleri. *F.Ü. Sağlık Bilimleri Dergisi* 2001; (15) 3: 461-465.
12. Öncel S. Kültürel Yapı ile Sağlık Hastalık İlişkisi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi* 1997; 13: 1-3.
13. Polat H. Sivas Ulaşta Halk Hekimliği Uygulamaları. Ankara: Ürün Yayınları, 1995: 15-17.
14. Nations M, Misago C, Fonseca W, Correia L, Campbell O. Womens Hidden Transcripts About Abortion in Brazil 1997, *Soc. Sci. Med.*, Vol 44, No 12, ss 1833-1845.